

Dr Katarzyna Górską
Uniwersytet Wrocławski

O formie pisemnej z poświadczoną datą w nowym kodeksie cywilnym – uwagi w kontekście obowiązującej regulacji prawnej

I. Uwagiwstępne

Projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego w tytule IV poświęconym regulacji czynności prawnych zawiera w dziale V propozycję nowego unormowania formy oświadczenia woli¹. W dwunastu przepisach działu V znalazło się: wyrażenie zasady swobody oświadczenia woli (art. 104 § 1), wymienienie i zdefiniowanie podstawowych rodzajów form szczególnych (104 § 2–112), unormowanie następczej formy oświadczenia woli (art. 113), unormowanie zastępczej formy pisemnej dla osoby niemogącej pisać, lecz mogącej czytać (art. 114) oraz zasada odpowiedniego stosowania przepisów działu V do oświadczeń innych niż oświadczenia woli (art. 115).

W trakcie prac Komisji Kodyfikacyjnej nie budziło wątpliwości, iż wyraźne określenie zasady swobody formy oświadczenia woli i oddzielenie jej od definicji tego oświadczenia² nawiązuje do dobrych tradycji przyjętych w innych ustawodawstwach europejskich. W art. 104 § 1 przyjęto zatem,

¹ Projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego przyjęty jesienią 2008 r. przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego pod przewodnictwem prof. dra hab. Z. Radwańskiego, został następnie opublikowany pod tytułem *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, wyd. C.H. Beck 2009. Tekst projektu wraz z uzasadnieniem jest również dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości <http://www.ms.gov.pl/kkpc/kkpc.php>

² Definicję oświadczenia woli, jako podstawowego elementu składowego czynności prawnej, zawarto w art. 78 § 2, w którym przyjęto, że „oświadczeniem woli jest każde

iz „oświadczenie woli może zostać złożone w dowolnej formie, chyba że ustawa lub czynność prawna wymaga zachowania formy szczególnej”. W ten sposób z jednej strony przesądzono o tradycyjnym rozumieniu zasady swobody formy, jako możliwości dowolnego, pod względem sposobu, wyrażenia oświadczenia woli (o ile w danym przypadku nie jest przewidziany wymóg zachowania formy szczególnej) z drugiej zaś – związane pojęcie formy szczególnej z wynikającym z ustawy lub z czynności prawnej obowiązkiem zachowania określonej formy³. W myśl § 2 art. 104 projektu „do podstawowych form szczególnych należy forma: dokumentowa, pisemna, elektroniczna, pisemna z poświadczoną datą, pisemna z poświadczonym podpisem, akt notarialny”.

Zgodnie z projektem forma pisemna z poświadczoną datą ma zatem stanowić ustawowo określony typ formy szczególnej. Tym, co w pierwszej kolejności odróżnia propozycję nowej regulacji od aktualnie obowiązującego kodeksu cywilnego jest to, że pojęcie formy pisemnej z poświadczoną datą zostałyby wyraźnie zdefiniowane w przepisach prawa cywilnego. Dla dokonania oceny, czy ta zmiana nie będzie posiadać charakteru wyłącznie kosmetycznego, trzeba jednak udzielić odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie nowa koncepcja formy z poświadczoną datą różni się od obowiązującej regulacji oraz czy pozwala ona na usunięcie wątpliwości, jakie aktualnie istnieją wokół pojęcia „daty pewnej”. Próba rozstrzygnięcia tych kwestii będzie przedmiotem dalszych rozważań. Analizę projektowanych rozwiązań należy jednak poprzedzić odniesieniem do obecnego stanu regulacji.

II. Forma pisemna z poświadczoną datą – stan *de lege lata*

Regulacja prawna

Jak już zasygnalizowano, kodeks cywilny nie definiuje pojęcia formy pisemnej z poświadczoną datą. Zgodnie jednak z przyjętym w literaturze poglądem, forma ta stanowi najniższą w hierarchii, obok formy pisemnej

zachowanie się osoby, którym wyraża ona wolę wywołania skutków prawnych polegających w szczególności na powstaniu, zmianie albo zgaśnięciu stosunku prawnego”.

³ Zwraca się na to uwagę w uzasadnieniu projektu – zob. *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, s. 118.

z poświadczonym podpisem oraz formy aktu notarialnego, postać kwalifikowanej formy pisemnej⁴. Równocześnie, w kontekście regulacji ustawowej, należy ją także zakwalifikować jako formę szczególną, inną od zwykłej formy pisemnej (art. 73 § 2 k.c.).

Paradoksalnie utrwalone w nauce prawa cywilnego pojęcie formy pisemnej z urzędowo poświadczoną datą nie wpisało się do języka prawnego. W to miejsce do przepisów prawa przeniknęło sformułowanie „formy pisemnej z datą pewną”⁵ lub tożsame znaczeniowo sformułowanie „pisma z datą pewną”⁶. Tym też sposobem pojęcia: „forma pisemna z urzędowo poświadczoną datą”, „forma pisemna z datą pewną”, czy „pismo z datą pewną” są traktowane w języku prawniczym jako równoznaczne i stosowane zamiennie.

W zdecydowanej większości przypadków ustawy obowiązek zachowania formy z datą pewną jest zastrzeżony dla wywołania przez czynność prawną określonych skutków prawnych (*ad eventum*). Między innymi formy pisemnej z datą pewną, jako formy *ad eventum*, wymagają: art. 590 § 1 k.c. – dla zastrzeżenia własności przy umowie sprzedaży, art. 678 § 2 k.c. – dla umowy najmu, art. 84 § 2 pr. upadł. i napr. – dla umów przenoszących własność rzeczy, wierzytelności lub inne prawa w celu zabezpieczenia wierzytelności⁷, art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego – dla zawarcia umowy dzierżawy⁸, czy art. 59 ust. 7 prawa bankowego (Dz.U. Nr 72, poz. 665) – dla umowy zawartej pomiędzy posiadaczem rachunku powierniczego a osobą trzecią⁹. Z drugiej strony, wymóg zachowania formy pisemnej z datą pewną pod rygorem

⁴ Tak m.in. Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, s. 147.

⁵ Zob. np. art. 678 § 2 k.c., art. 39 ust. 2 i art. 42 ust. 2 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o postępowaniu kompensacyjnym w podmiotach o szczególnym znaczeniu dla polskiego przemysłu stoczniowego (Dz.U. Nr 233, poz. 1569), art. 84 ust. 2 i art. 98 ust. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.).

⁶ Zob. np. art. 329 k.c., art. 590 k.c., art. 156 ust. 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. Nr 83, poz. 1538 ze zm.).

⁷ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.).

⁸ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. (Dz.U. Nr 64, poz. 592).

⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.).

nieważności ma aktualnie miejsce w jednym tylko przypadku, a mianowicie dla ustanowienia zastawu na prawie (art. 329 § 1 k.c.)¹⁰.

W pewnym stopniu uogólnienia można stwierdzić, że dla zachowania formy pisemnej z urzędowo poświadczoną datą zachodzi konieczność łącznego spełnienia dwóch przesłanek: po pierwsze, złożenia oświadczenia woli w sposób przewidziany w art. 78 § 1 k.c. dla zachowania zwykłej formy pisemnej, i po drugie, istnienia daty pewnej. O ile jednak sposób realizacji pierwszej z wymienionych przesłanek nie powoduje zasadniczych problemów, o tyle w przypadku drugiej z nich pojawia się już szereg wątpliwości. Pojęcie daty pewnej nie jest bowiem zdefiniowane w sposób jednorodny.

Zgodnie z art. 81 § 1 k.c., „jeżeli ustawa uzależnia ważność albo określone skutki czynności prawnej od urzędowego poświadczenia daty, poświadczenie takie jest skuteczne także względem osób nieuczestniczących w dokonaniu czynności prawnej (data pewna)”. Natomiast w myśl § 2 „czynność prawna ma datę pewną także w wypadkach następujących: 1) w razie stwierdzenia dokonania czynności w jakimkolwiek dokumencie urzędowym – od daty dokumentu urzędowego; 2) w razie umieszczenia na obejmującym czynność dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy, organ jednostki samorządu terytorialnego albo przez notariusza – od daty wzmianki”. Nadto, zgodnie z § 3 „w razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie datę złożenia przez tę osobę podpisu na dokumencie uważa się za pewną od daty śmierci tej osoby”¹¹. Trzeba też dodać, że regulację daty pewnej uzupełnia unormowanie ustawy

¹⁰ Innym przypadkiem zastrzeżenia formy pisemnej z datą pewną pod rygorem nieważności był art. 15 ust. 2 nieobowiązującej już ustawy z 31 stycznia 1985 r. o znakach towarowych (Dz.U. Nr 5, poz. 17), zgodnie z którym forma ta była wymagana dla umowy o przeniesienie prawa z rejestracji znaku towarowego.

¹¹ Warto przypomnieć, że rodowód daty pewnej wywodzi się z ustawodawstwa francuskiego. Art. 1328 Kodeksu Napoleona stanowił, iż „akta z podpisem prywatnym nie mają daty przeciw trzeciemu, tylko od dnia, w którym w rejestra wciągnięte były, po dniu zejścia tego albo jednego z tych, którzy podpisali, albo od dnia, w którym ich majątek był opisany, w aktach sporządzonych przez urzędników publicznych, jako to w protokołach, przykładaniu pieczęci, i inwentarzach” (przepis ten został uchylony przez art. XVI rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Przepisy wprowadzające kodeks zobowiązań, Dz.U. R.P. z 1933 r. Nr 82, poz. 599 ze zm.).

o podpisie elektronicznym¹². Przewidziana w tej ustawie usługa znakowania czasem w myśl art. 3 pkt. 16 polega na dołączaniu do danych w postaci elektronicznej, logicznie powiązanych z danymi opatrzonymi podpisem lub poświadczeniem elektronicznym, oznaczenia czasu w chwili wykonania tej usługi oraz poświadczeniu elektronicznym tak powstałych danych przez podmiot świadczący tę usługę. Zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy o podpisie elektronicznym znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywołuje w szczególności skutki prawne daty pewnej w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego.

Kontrowersje wokół pojęcia daty pewnej

Ustawowy sposób zdefiniowania daty pewnej musi budzić zastrzeżenia, co potwierdzają rozbieżne opinie wypowiedane na ten temat przez doktrynę i judykaturę.

W piśmiennictwie **przeważa pogląd o dwóch rodzajach daty pewnej**¹³. Przyjmuje się, że pierwszy z nich, wynikający z art. 81 § 1 k.c., określa kwalifikowaną formę czynności prawnej, polegającą na tym, że pisemna forma czynności prawnej zostaje uzupełniona urzędowym poświadczeniem daty jej dokonania. Natomiast drugi rodzaj daty pewnej, opisany w § 2 i § 3 art. 81 k.c., nie wskazuje daty dokonania czynności prawnej, ale datę, w której istniał dokument obejmujący czynność prawną wcześniej dokonaną¹⁴.

Już sam fakt, że art. 81 k.c. daje podstawę do wyróżnienia dwóch pojęć daty pewnej, nie wydaje się dobrze służyć stosowaniu prawa, tym

¹² Ustawa z dnia 14 września 2001 r. (Dz.U. Nr 130, poz. 1450 ze zm.).

¹³ Jako pierwszy wyraźnie z taką koncepcją wystąpił P. Gilowski, *Data pewna a forma oświadczenia woli z datą pewną*, Rejent 2001, nr 3, s. 31 i nast. Stanowisko to zostało zaakceptowane przez znaczną część doktryny – zob. m.in. Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. II, red. Z. Radwański, Warszawa 2002, s. 149; J. Strzebiński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008, s. 220;

¹⁴ Autor tego poglądu, P. Gilowski wprost stwierdził, że „nieprecyzyjnie jest mówić o instytucji daty pewnej jako takiej, ponieważ w obowiązującym prawie istnieją raczej dwie odrębne instytucje i odpowiadające im pojęcia o różnej treści, kłopotliwie objęte wspólnym terminem” (P. Gilowski, *Data pewna a forma...*, s. 40).

bardziej że stanowisko to nie jest jednomyślne i bywa kwestionowane¹⁵. Trudno też odmówić słuszności argumentowi, że tego rodzaju wykładnia art. 81 k.c. pozostaje w sprzeczności z założeniem racjonalności językowej prawodawcy, który, tworząc definicję legalną danego pojęcia, nie powinien przypisywać mu dwóch odmiennych znaczeń¹⁶.

W konsekwencji pytanie o istotę daty pewnej nie znajduje prostej odpowiedzi, a jej poszukiwania trafiają na szereg wątpliwości dotyczących nie tylko kwalifikacji prawnej daty pewnej, ale też związanych z ustaleniem okoliczności, do których data ta powinna się odnosić, czy z określeniem prawnych następstw jej istnienia.

Pierwszy obszar, który wydaje się niejasny, dotyczy **kwalifikacji prawnej daty pewnej** pod względem – nazwijmy to – konstrukcyjnym. Do rozważenia w tej materii pozostają co najmniej trzy warianty, według których data pewna mogłaby stanowić:

- 1) synonim pojęcia formy pisemnej z urzędowo poświadczoną datą,
- 2) element formy czynności prawnej,
- 3) element czynności prawnej, od zaistnienia którego uzależnione jest powstanie określonych skutków tej czynności.

Według pierwszego wariantu przez datę pewną należałoby rozumieć odpowiednik kwalifikowanej formy pisemnej, polegającej na tym, że oświadczenie woli w formie pisemnej jest opatrzone urzędowym poświadczeniem daty jego złożenia. Istota analizowanego pojęcia zostałaby zatem oparta na przyjęciu konwencji, według której data pewna stanowiłaby jeden z rodzajów szczególnej formy czynności prawnej. Przyjęcie takiego stanowiska prowadziłoby do zatarcia różnicy pomiędzy kwalifikowaną formą czynności prawnej, jaką jest forma pisemna z poświadczoną datą, a samym poświadczeniem. Jak wcześniej sygnalizowano, takie rozumienie daty pewnej jest wywodzone z treści art. 81 § 1 k.c. Dużo trudniej jednak znaleźć dla niego umocowanie w przepisach prawa

¹⁵ Próby przedstawienia stanowiska doktryny w tym zakresie podjął się W.J. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. I)*, Rejent 2008, nr 6, s. 77-83. Sam Autor odniósł się przy tym krytycznie do koncepcji rozróżniającej dwa rodzaje daty pewnej, opowiadając się za jej jednolitym rozumieniem (Tenże, *Forma pisemna z datą pewną (cz. II)*, Rejent 2008, nr 7-8, s. 113).

¹⁶ A. Jedliński, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I. Część ogólna, red. A. Kidyba, Warszawa 2009, s. 502.

cywilnego ustanawiających wymóg zachowania tego typu formy szczególnej. Niewątpliwie ustawodawca nie posługuje się bowiem zwrotem „data pewna” w sposób autonomiczny, dla określenia formy czynności prawnej¹⁷.

W drugim wariantcie datę pewną należałoby traktować jako jeden z elementów konstruujących formę pisemną z poświadczoną datą¹⁸. Koncepcja ta zdecydowanie bardziej odpowiada nomenklaturze języka prawnego, w którym stosowane są takie zwroty jak „pismo z datą pewną” czy „forma pisemna z datą pewną”, wskazujące na datę pewną właśnie jako na składnik szczególnej formy czynności prawnej¹⁹. Przy takim stanowisku nie budzi zastrzeżeń, że brak daty pewnej pociąga za sobą skutek w postaci niedochowania wymaganej formy szczególnej. W zależności zatem od tego, czy forma została zastrzeżona *ad solemnitatem* czy *ad eventum*, brak daty pewnej będzie powodował nieważność czynności prawnej bądź niewywołanie przez nią określonych skutków²⁰.

Wreszcie można także wziąć pod uwagę wariant trzeci, według którego data pewna stanowiłaby, niezwiązany z formą oświadczenia woli, element struktury czynności prawnej. Datę pewną należałoby w tym ujęciu traktować jako dodatkowy element stanu faktycznego składającego się na czynność prawną, od zaistnienia którego uzależnione byłoby powstanie określonych jej skutków. Charakter i rodzaj tych skutków zależałby przy tym od reguł konstruujących dany typ czynności prawnej. Rozważenie takiej ewentualności ma jednak w aktualnym stanie prawnym wymiar raczej hipotetyczny. Nigdy ani w literaturze, ani w orzecznictwie pogląd ten nie został wypowiedziany wprost. Przeciwno oderwaniu pojęcia daty pewnej od problematyki formy oświadczenia woli i powiązaniu go ze strukturą samej czynności prawnej przemawia niewątpliwie umiejscowie-

¹⁷ Por. np. art. 329 k.c. art. 590 § 1 k.c., art. 678 § 2 k.c.

¹⁸ Takie stanowisko zajął m.in. SN w wyroku z dnia 19 listopada 2003 r., V CK 455/02 (Lex nr 141686). W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził między innymi, iż data pewna jest elementem formy czynności prawnej oraz że z natury rzeczy dotyczyć może tylko formy pisemnej.

¹⁹ Zob. przykłady opisane w przypisach 5 i 6.

²⁰ Otwarte pozostaje natomiast pytanie, z jakim faktem należy łączyć istnienie daty pewnej. Jest to bez wątpienia kwestia najbardziej istotna z punktu widzenia oceny dochowania formy pisemnej z datą pewną, a jednocześnie budząca najwięcej doktrynalnych i orzecznich sporów – o czym będzie jeszcze dalej mowa.

nie art. 81 k.c. w dziale poświęconym formie czynności prawnej. Z tego też powodu zdecydowana większość rozważań doktryny poświęconych dacie pewnej wiąże to pojęcie z zagadnieniem formy. Mimo to uznanie daty pewnej za element struktury czynności prawnej nie wydaje się całkowicie bez racji. Za takim stanowiskiem mógłby przemawiać § 2 art. 81 k.c. wskazujący na datę pewną bardziej jako na przymiot czynności prawnej („czynność prawna ma datę pewną...”) niż formy oświadczenia woli²¹. Trzeba też zauważyć, że w sytuacji powstania daty pewnej w okolicznościach ujętych w § 2 pkt. 1 art. 81 k.c., tj. od daty dokumentu urzędowego stwierdzającego dokonanie czynności, czynność prawna, której dotyczy owo stwierdzenie, może zostać dokonana w jakiegokolwiek formie, także ustnie²². W takim wypadku możliwość kwalifikowania daty pewnej jako elementu konstruującego formę czynności prawnej jeszcze bardziej się komplikuje. Przede wszystkim jednak należy podkreślić, że konstrukcyjne uniezależnienie daty pewnej od formy oświadczenia woli nabrałoby sensu, gdyby uwzględnić kryterium funkcji realizowanych przez tę datę. Jeśliby bowiem przyjąć, iż podstawowym zadaniem daty pewnej jest ustalenie, że strony dokonały czynności prawnej najpóźniej w określonym czasie²³, to w tym zakresie bez znaczenia pozostaje forma składających się na tę czynność oświadczeń woli.

Kolejne trudności pojawiają się w związku z ustaleniem tego, jaki jest **przedmiot daty pewnej**, a ściślej rzecz ujmując – jakie okoliczności, do których data ta ma się odnosić, nabierają waloru pewności. Można tu wskazać dwa konkurujące ze sobą stanowiska.

²¹ Ustawodawca nawiązuje do konwencji art. 81 § 2 k.c. nie tylko wówczas, gdy posługuje się zwrotem „czynność prawna z datą pewną” lub „czynność prawna ma datę pewną” (zob. art. 95 ust. 2 ustawy – Prawo bankowe, § 12 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz.U. Nr 114, poz. 1191), ale także wtedy, gdy wskazuje na datę pewną jako na dodatkowy, niezależny od formy wymóg, jaki powinien zostać spełniony przez czynność prawną (zob. np. art. 3 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. – Prawo o kształtowaniu ustroju rolnego; Dz.U. Nr 64, poz. 592).

²² Zob. K. G ó r s k a, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Warszawa 2007, s. 206.

²³ A. J e d l i ņ s k i, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 502. Na temat funkcji daty pewnej zob. W.J. O l e k, *Forma pisemna z datą pewną (cz. I)*..., s. 83-90.

Pierwsze, wcześniej sygnalizowane, opiera się na założeniu, że w świetle art. 81 § 1 k.c. należy wyodrębnić dwa rodzaje daty pewnej. Na podstawie art. 81 § 1 k.c. przyjmuje się, że przedmiotem daty pewnej jest moment dokonania czynności prawnej. Data pewna w tym znaczeniu stanowi urzędowe poświadczenie momentu złożenia na piśmie oświadczenia woli²⁴. Z kolei data pewna w rozumieniu art. 81 § 2 i § 3 k.c. nie pozwala na precyzyjne określenie chwili dokonania czynności prawnej, ale odnosi się do daty, do której czynność ta musiała zostać najpóźniej dokonana²⁵.

Zgodnie z drugim stanowiskiem, opowiadającym się za jednolitym rozumieniem pojęcia daty pewnej, wystarczające jest, aby przedmiotem daty pewnej była data istnienia dokumentu obejmującego treść oświadczeń woli²⁶.

W niejednolity sposób ujmowane są także **skutki prawne daty pewnej**²⁷. Ustawodawca stanowi w tym zakresie tylko tyle, że jeżeli ustawa uzależnia ważność albo określone skutki czynności prawnej od urzędowego poświadczenia daty, poświadczenie takie jest skuteczne także względem osób nieuczestniczących w dokonaniu czynności prawnej (art. 81 § 1 k.c.). Jak dotąd w nauce prawa cywilnego nie udało się wypracować zgodnego stanowiska, co do tego, na czym właściwie polega owa skuteczność daty pewnej wobec osób trzecich, poza tym, że w zdecydowanej większości przypisuje się temu następstwu charakter procesowy. Akcentowana jest bowiem funkcja dowodowa daty pewnej, choć zakres jej realizacji bywa już rozumiany dość różnie.

W pierwszej kolejności należałoby zauważyć, że istnienie daty pewnej jest każdorazowo związane z dokonaniem określonej czynności urzędowo-

²⁴ Możliwość dokonania czynności notarialnej polegającej na poświadczeniu daty złożenia oświadczeń woli została zakwestionowana przez W.J. Olka, którego zdaniem urzędowe poświadczenie daty z art. 81 k.c. może polegać wyłącznie na notarialnym poświadczeniu daty okazania dokumentu. (T e n ż e, *Forma pisemna z datą pewną (cz. II)*..., s. 116-117).

²⁵ Jak wyjaśnił to P. Gilowski, data pewna z art. 81 § 2 k.c. „oznacza w istocie czysto negatywne określenie czasu dokonania czynności prawnej. Pewne jest tu tylko, że czynność prawna nie miała miejsca po dacie urzędowego dokumentu lub wzmianki, którym przepis nadaje walor pewności”. Podobnie, zdaniem tego autora, rzecz ma się w przypadku art. 81 § 3 k.c. (P. G i l o w s k i, *Data pewna a forma*..., s. 39-40).

²⁶ W.J. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. II)*..., s. 112-113.

²⁷ Zwraca na to uwagę J. S t r z e b i Ń c z y k, [w:] *Kodeks cywilny*..., s. 221.

wej. Może to być czynność urzędowego poświadczenia daty (art. 81 § 1 k.c.), sporządzenie dokumentu urzędowego stwierdzającego dokonanie czynności prawnej (art. 81 § 2 pkt. 1) bądź dokonanie wzmianki na dokumencie obejmującym czynność prawną przez uprawnione do tego podmioty (art. 81 § 2 pkt. 2). Czynności te mają charakter dokumentów urzędowych, które w postępowaniu sądowym korzystają z domniemania autentyczności i prawdziwości (art. 244 § 1 k.p.c.)²⁸. Nie jest przy tym kwestionowane, że domniemania te mają charakter wzruszalny (*preasumptiones iuris tantum*), a zatem mogą zostać obalone przeprowadzeniem dowodu przeciwnego. Tymczasem wydaje się, że świetle wypowiedzianych w literaturze poglądów nie można kategorycznie stwierdzić, że moc dowodowa daty pewnej jest w każdym przypadku taka sama jak dokumentu urzędowego, z którym jest ona związana²⁹.

Zdaniem Z. Radwańskiego, data pewna polega na stwierdzeniu wiążącym także osoby nieuczestniczące w czynności prawnej, że czynność ta została dokonana w określonym czasie. Według tego autora jest to *ex lege* ustanowiona konsekwencja, przeciwko której nie jest już dopuszczalny jakikolwiek dowód między uczestnikami czynności prawnej a osobami trzecimi. Z kolei w sporze między samymi uczestnikami czynności prawnej dowód na okoliczność dokonania jej w innym czasie niż miałyby to wynikać z daty pewnej jest dopuszczalny tylko w granicach określonych w art. 247 k.p.c.³⁰

Natomiast P. Gilowski różnicuje znaczenie dowodowe daty pewnej w zależności od tego, czy chodzi o datę pewną w rozumieniu § 1 art. 81 k.c. (datę pewną *sensu stricto*), czy w rozumieniu § 2 i 3 art. 81 k.c. Jego zdaniem, data pewna *sensu stricto* powoduje powstanie niewzruszalnego domniemania prawnego (*praesumptio iuris ac de iure*) co do momentu dokonania czynności prawnej. Natomiast data pewna z art. 81 § 2 i § 3 k.c. powoduje powstanie domniemania, iż czynność prawna nie została dokonana po określonej dacie, przy czym w tym przypadku domniemanie

²⁸ Zwraca na to uwagę Z. Radwański, [w:] *System prawa...*, t. II, s. 150.

²⁹ Na wątpliwości związane ze skutecznością dowodową daty pewnej w rozumieniu art. 1328 Kodeksu Napoleona zwracał także uwagę H. Fruchs, *O materialnem prawie dowodowem w KPC*, Palestra 1933, nr 9-10, s. 561-562.

³⁰ Z. Radwański, [w:] *System prawa...*, t. II, s. 151.

to ma charakter wzruszalny, co oznacza, że dopuszczalne jest prowadzenie dowodu na okoliczność tego, iż czynność prawna została dokonana w dacie wcześniejszej niż wynikająca z daty pewnej³¹.

Rzecz jasna, procesowe następstwa istnienia daty pewnej należy odróżnić od konsekwencji dochowania formy pisemnej z datą pewną. Analizując przepisy, w których ustawodawca ustanawia wymóg tej właśnie formy, można stwierdzić, że w większości przypadków chodzi o rozszerzenie na osoby trzecie różnorodnych skutków o charakterze materialnoprawnym³².

Poprzestając w tym miejscu na zasygnalizowaniu podstawowych kontrowersji dotyczących pojęcia daty pewnej, trzeba zauważyć, że spośród wszystkich dyskusyjnych kwestii, jakie powstają w na tle rozumienia daty pewnej, bez wątpienia najwięcej miejsca w orzecznictwie i w literaturze poświęcono problemowi zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą. Podstawową trudność sprawia w tym zakresie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zachowanie formy pisemnej z datą pewną może nastąpić wyłącznie w razie urzędowego poświadczenia daty złożenia oświadczenia woli – a zatem tylko w przypadku określonym w art. 81 § 1 k.c., czy również w razie zaistnienia jednego ze zdarzeń objętych art. 81 § 2 i § 3 k.c. Z uwagi na przedmiot tego opracowania wątek ten wymaga pewnego przybliżenia.

³¹ P. Gilowski, *Data pewna a forma...*, s. 36. Zbliżone stanowisko jest także wyrażane przez innych przedstawicieli doktryny. Miedzy innymi A. Jedliński stwierdził, że „pismo opatrzone datą pewną jest dowodem tego, kiedy najpóźniej czynność została dokonana. Nie wyłącza to dopuszczalności dowodzenia, że oświadczenie zostało złożone wcześniej” (A. Jedliński, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 502; analogicznie A. Brzozowski, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz do art. 1-449*¹¹, red. K. Pietrzykowski, wyd. 4, Warszawa 2005, s. 355). Także zdaniem J.W. Olka osoba trzecia nie może podnosić zarzutu, że czynność prawna została dokonana później niż stwierdza to data poświadczenia, odmiennie jednak od P. Gilowskiego twierdzi, że skutek daty pewnej w postaci powstania domniemania dokonania czynności prawnej nie później niż w chwili poświadczenia dotyczy całego art. 81 k.c., a nie tylko § 2 i § 3 tego przepisu (J.W. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. I)*..., s. 94).

³² Odpowiada to wcześniej sygnalizowanej tendencji zastrzegania formy pisemnej z datą pewną jako formy *ad eventum* – zob. np. art. 590 k.c., art. 678 § 2 k.c., art. 85-86 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.), art. 101 ust. 2 ustawy – Pr. upadł. i napr.

Zachowanie formy pisemnej z poświadczoną datą

Jak zaznaczyłam, dylemat dotyczący sposobu zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą był wielokrotnie podejmowany zarówno przez doktrynę³³, jak i judykaturę³⁴. Syntetyczne zestawienie poglądów, jakie zostały w tym zakresie wypowiedzane, pozwala na wyróżnienie kilku odrębnych stanowisk³⁵.

Stanowisko rygorystyczne przewiduje, że zachowanie formy pisemnej z poświadczoną datą następuje wyłącznie w okolicznościach opisanych w art. 81 § 1 k.c., tj. w sytuacji opatrzenia dokumentu urzędowym poświadczaniem daty złożenia oświadczenia woli dokonany przez notariusza³⁶.

³³ Na ten temat wypowiadali się m.in. P. Gilowski, *Data pewna a forma oświadczenia woli z datą pewną*; Tenże, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2001 r.*, II CKN 1323/00, Rejent 2002, nr 4; K. Kocemba, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2003 r.*, V CK 455/02, Rejent 2004, nr 10; P. Pełczyński, *Glosa do uchwały SN z dnia 29 listopada 2005 r.*, III CZP 104/05, OSP 2006, nr 7-8, poz. 87; G. Wołak, *Skuteczność umowy przewłaszczeniowej z datą pewną względem masy upadłości – glosa do uchwały SN z dnia 29 listopada 2005 r.*, III CZP 104/05, Monitor Prawniczy 2008, nr 23, poz. 1276; W. J. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. I)...*; Tenże, *Forma pisemna z datą pewną (cz. II)...*; A. Szlęzak, *Glosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 7.02.2007 r.*, I A Ca 1569/06, OSP 2009, nr 1, poz. 5; Tenże, *Glosa do wyroku SN z dnia 30.09.2008 r.*, II CSK 149/08, OSP 2009, nr 91, poz. 627.

³⁴ Zob.: wyrok SN z dnia 22 listopada 1978 r., III CRN 232/78 (OSNC 1979, nr 9, poz. 173); wyrok SN z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 1323/00 (OSNC 2001, nr 12, poz. 177); wyrok SN z dnia 19 listopada 2003 r., V CK 455/02, (LEX nr 141686); uchwała SN z dnia 29 listopada 2005 r., III CZP 104/05 (OSN – Izba Cywilna 2006, nr 10, poz. 162); wyrok SA w Katowicach z dnia 7 lutego 2007 r., I A Ca 1569/06 (OSP 2009, nr 1, poz. 5); wyrok SN z dnia 30 września 2008 r., II CSK 149/08 (Palestra 2008, nr 11-12); wyrok SN z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 325/08 (LEX nr 490437).

³⁵ Próby zestawienia tych stanowisk podjęli się m.in.: W. J. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. I)...*, s. 76-83; G. Wołak, *Skuteczność umowy przewłaszczeniowej...*

³⁶ Za autora tego stanowiska uznaje się P. Gilowskiego, *Data pewna a forma...*, s. 40-44; W literaturze pogląd ten prezentują także m.in. K. Kocemba, *Glosa do wyroku SN z dnia 19 listopada 2003 r.*; P. Pełczyński, *Glosa do wyroku SN z dnia 19 listopada 2003 r.*; J. Chyżewska, *Forma umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie w świetle nowego prawa upadłościowego i naprawczego*, Przegląd Legislacyjny 2005, nr 5-6.; A. Dudzić, *Nabywanie nieruchomości w Polsce przez osoby fizyczne i prawne z Unii Europejskiej (uwagi na tle stanowiska negocjacyjnego)*, Rejent 2002, nr 12. W orzecznictwie stanowisko rygorystyczne podzielił m.in. SA w Katowicach w wyroku z dnia 7 lutego 2007 r., I A Ca 1569/06 (OSP 2009, nr 1, poz. 5) oraz SN w wyroku z dnia 30 września 2008 r., II CSK 149/08 (LEX nr 465890).

Zwolennicy tego poglądu twierdzą, że tylko tak zachowana forma realizuje przypisaną jej funkcję niewzruszalnego ustalenia daty zmiany stosunków prawnych³⁷.

Za wąskim rozumieniem formy pisemnej z poświadczoną datą ma dodatkowo przemawiać argument dotyczący samego pojęcia formy czynności prawnej. Po pierwsze, wskazuje się, że skoro przez tę formę należy rozumieć sposób ujawnienia oświadczenia woli na zewnątrz, to w takim pojęciu nie mieszczą się zdarzenia objęte hipotezą art. 81 § 2 i § 3 k.c., które następują już po dokonaniu przejawu woli³⁸. Po drugie, za sprzeczne z istotą formy czynności prawnej uznaje się dopuszczenie możliwości, aby do jej zachowania dochodziło niezależnie od woli czy nawet wiedzy samych stron, co miałyby miejsce, gdyby uznać, że forma ta zostaje spełniona także w okolicznościach opisanych w § 2 i § 3 art. 81 k.c.

Stanowisko liberalne zakłada, że dochowanie analizowanej w tym miejscu formy możliwe jest nie tylko przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 81 § 1 k.c., ale również w wypadku zaistnienia jednego z zdarzeń opisanych w § 2 i w § 3 art. 81 k.c.³⁹ Pewną modyfikacją tego stanowiska jest pogląd, zgodnie z którym zrównanie formy z poświad-

³⁷ Tak P. Gilowski, *Data pewna a forma...*, s. 43.

³⁸ Jest to także argument najmocniej akcentowany w odniesieniu do sytuacji, gdy forma z datą pewną jest zastrzeżona pod rygorem nieważności. Między innymi SA w Katowicach w wyroku z dnia 7 lutego 2007 r. (I ACa 1569/06) podkreślił, że uznanie, iż data pewna z art. 81 § 2 k.c. jest równoznaczna dacie pewnej z art. 81 § 1 k.c. prowadziłyby do tego, że „niezachowanie wymaganej szczególnej formy czynności prawnej w momencie jej dokonania mogłoby być konwalidowane przez późniejsze czynności dokonane w trybie art. 81 § 2 k.c., co jest wykluczone”.

³⁹ Tak m.in.: W. R o b a c z y Ń s k i, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 843; A. B r z o z o w s k i, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I..., s. 354-355; W orzecznictwie stanowisko liberalne zostało wyrażone w wyroku SN z dnia 22 listopada 1978 r., III CRN 232/78 (OSNC 1979, nr 9, poz. 173); w wyroku SN z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 1323/00 (OSNC 2001, nr 12, poz. 177); w uchwale SN z dnia 29 listopada 2005 r., III CZP 104/05. Tytułem uzupełnienia należy dodać, że stanowisko umiarkowane jest wspólne zarówno dla tej części doktryny, która opowiada się za jednolitym rozumieniem daty pewnej, jak i tej, która dostrzegając różnice pomiędzy datą pewną z art. 81 § 1 k.c. oraz z art. 81 § 2 i 3 k.c., uważa jednocześnie, iż forma pisemna z datą pewną uzyskana w sposób określony w art. 81 § 2 i § 3 k.c. jest równoważna formie określonej w § 1 art. 81 k.c. (zob. na ten temat W. J. O l e k, *Forma pisemna z datą pewną* (cz. I) ..., s. 81 i cytowana tam literatura).

czoną datą, o której mowa w art. 81 § 2 k.c., jest możliwe bez zastrzeżeń jedynie w stosunku do formy z datą pewną, uzyskanej w okolicznościach z art. 81 § 2 k.c., ale już nie art. 81 § 3 k.c., chyba że chodzi o jednostronną czynność prawną⁴⁰.

Wskazuje się, że za szerokim rozumieniem formy pisemnej z poświadczoną datą przemawia wykładnia gramatyczna art. 81 k.c. Jednak koronnym argumentem na rzecz tego stanowiska jest odwołanie się do *ratio legis* daty pewnej. W tym zakresie zwolennicy koncepcji liberalnej wskazują (odmiennie niż przy stanowisku rygorystycznym), iż funkcją formy z poświadczoną datą nie jest niewzruszalne ustalenie daty zmian stosunków prawnych, a ustalenie, że w danym czasie czynność prawna została już dokonana. Jak bowiem zwraca się uwagę, celem ustawodawcy ustanawiającego wymóg formy z datą pewną jest bowiem w przeważającej większości przypadków zapobieżenie antydatowaniu umów z pokrzywdzeniem osób trzecich⁴¹. Dla tak określonej funkcji wystarczające jest ustalenie pewności daty, w której istniał dokument obejmujący daną czynność, to zaś możliwe jest zarówno w przypadku daty pewnej *sensu stricto* z § 1 art. 81 k.c., jak i daty pewnej *sensu largo* z § 2 i 3 tego przepisu⁴².

Wreszcie prezentowane jest również **stanowisko kompromisowe**. Ma ono charakter pośredni w stosunku do wyżej opisanych stanowisk skrajnych i do pewnego stopnia zmierza do ich pogodzenia poprzez przyjęcie, że sposób zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą zależy od tego, pod jakim rygiorem jest ona zastrzeżona.

Zgodnie z tym stanowiskiem, jeśli forma pisemna z poświadczoną datą jest zastrzeżona pod rygiorem nieważności (*ad solemnitatem*), to jej zachowanie może nastąpić wyłącznie w razie urzędowego poświadczenia daty złożenia składających się na daną czynność oświadczeń woli. Czynność prawna, która jest bezwzględnie nieważna z uwagi na brak wyma-

⁴⁰ Jak bowiem słusznie zwraca się uwagę – śmierć osoby podpisanej na dokumencie obejmującym wielostronną czynność prawną powoduje, że datę pewną zyskuje jedynie oświadczenie woli osoby zmarłej, ale już nie innych stron tej czynności (zob. J. Strzebińczyk, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 221; tak też G. Wołak, *Skuteczność umowy przelazycznej...*).

⁴¹ Funkcje przepisów ustanawiających wymóg formy z datą pewną przeanalizował W.J. Olek, *Forma pisemna z datą pewną (cz. 1)...*, s. 83-90.

⁴² Tamże, s. 89.

ganej formy, nie może zostać następnie „zaopatrzona” w datę pewną w trybie art. 81 § 2 lub § 3 k.c.⁴³

Jeżeli natomiast forma ta jest zastrzeżona jedynie dla wywołania szczególnych skutków prawnych (*ad eventum*), spełnienie wymogu tej formy możliwe jest nie tylko w razie zaistnienia okoliczności objętych art. 81 § 1 k.c., ale także art. 81 § 2 i 3 k.c. Według Sądu Najwyższego, stanowisko przeciwnie, negujące stosowanie art. 81 § 2 k.c. w sytuacji, gdy forma jest zastrzeżona wyłącznie dla wywołania szczególnych skutków prawnych, „oznaczałoby w istocie podważenie racjonalności ustawodawcy, który wprowadził przepis nigdy nie znajdujący zastosowania. Takiego zaś założenia z oczywistych względów nie można aprobować”⁴⁴.

III. Forma pisemna z poświadczoną datą w założeniach projektu nowego kodeksu cywilnego

Prace Zespołu Problemowego do spraw Czynności Prawnych

Sprzeczności w wypowiedziach doktryny dotyczących formy pisemnej z poświadczoną datą, jak również niejedolite stanowisko judykatury spowodowały, że w powołanym przy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego Zespole ds. Czynności Prawnych⁴⁵ szybko dostrzeżono konieczność nowego unormowania tej materii.

Już pierwsze opracowania przygotowane na potrzeby Zespołu wskazywały na potrzebę dokonania w tym zakresie gruntownych zmian⁴⁶. Między innymi podkreślono, iż wobec trudności interpretacyjnych na tle art. 81

⁴³ Taki pogląd wypowiedział SN w wyroku z dnia 19 listopada 2003 r., V CK 455/02 (LEX nr 141686). Sąd ten stwierdził również, że czynność prawna, która dla swej ważności nie wymaga daty pewnej, może uzyskać datę pewną w sposób przewidziany w art. 81 § 2 pkt 1 lub pkt 2 k.c.

⁴⁴ Wyrok SN z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 325/08 (LEX nr 490437).

⁴⁵ W skład Zespołu pracującego pod przewodnictwem prof. dra Z. Radwańskiego weszli: prof. dr hab. J. Gołaczyński, dr K. Górka, prof. dr hab. W. Kocot, dr M. Krajewski, prof. dr hab. P. Machnikowski, prof. dr hab. M. Romanowski, dr hab. E. Rott-Pietrzyk, dr D. Szostek, dr R. Trzaskowski.

⁴⁶ Kierunki proponowanych zmian co do formy oświadczenia woli zostały przedstawione przez J. Gołaczyńskiego na posiedzeniu Zespołu problemowego ds. czynności prawnych w lipcu 2007 r. (zob. na ten temat J. Gołaczyński, *Propozycje zmian formy czynności prawnych w nowym kodeksie cywilnym*, Rejent 2008, nr 2 s. 68-86).

k.c., zasadnym jest doprecyzowanie pojęcia formy pisemnej z poświadczoną datą. Przy tej okazji został również wypowiedziany pogląd, że istniejący dylemat dotyczący sposobu zachowania tej formy należy rozstrzygnąć na korzyść stanowiska rygorystycznego, co – jak stwierdzono – pozwoliłoby na rozróżnienie dwóch odrębnych kategorii, a mianowicie: pojęcia formy pisemnej z poświadczoną datą, jako szczególnej formy czynności prawnej, oraz pojęcia czynności prawnej z datą pewną. Tym samym dano też wyraz tendencji do odróżnienia poświadczenia daty od daty pewnej.

Ostateczny efekt prac Zespołu w tym zakresie przyjął postać wstępnego projektu, który następnie został poddany do rozważenia całej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego podczas jej posiedzeń plenarnych w dniach 10 lipca oraz 29 sierpnia 2008 r.

Według tej wersji definicja formy pisemnej z poświadczoną datą odpowiadała bez wątpienia koncepcji tej części doktryny, która ujmowała ją w sposób ścisły. Zaproponowano bowiem, że „dla zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą należy, ponad wymagania zastrzeżone dla formy pisemnej, opatrzyć dokument urzędowym poświadczeniem daty złożenia oświadczenia woli”⁴⁷. W uzasadnieniu tego rozwiązania wskazano, że przesłanki warunkujące zachowanie danego typu formy szczególnej muszą być spełnione w momencie składania oświadczenia woli. Przyjęto wobec tego, że o zachowaniu formy szczególnej oświadczenia woli nie mogą decydować okoliczności, które nastąpią po jego złożeniu, zwłaszcza gdyby to miało mieć miejsce niezależnie od woli stron. Z tych względów konstrukcję formy pisemnej z poświadczoną datą oparto na założeniu, iż tylko data poświadczająca moment złożenia oświadczenia woli pozwala na dochowanie tego typu formy szczególnej.

W odrębnym przepisie zawarto definicję daty pewnej. Zaproponowano następujące brzmienie: „(...) jeżeli ustawa uzależnia określone skutki czynności prawnej od nadania jej daty pewnej, skutki te powstają w następujących przypadkach: 1) w razie dokonania czynności prawnej w formie pisemnej z poświadczoną datą – od daty poświadczenia; 2) w razie stwierdzenia dokonania czynności w jakimkolwiek dokumencie urzędowym –

⁴⁷ Art. 8 tej wersji projektu. Wymogi zachowania formy pisemnej zostały określone w art. 4 projektu, odpowiadającemu w treści obecnemu art. 78 § 1 k.c.

od daty dokumentu urzędowego; 3) w razie umieszczenia na obejmującym czynność dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy, organ jednostki samorządu terytorialnego albo przez notariusza – od daty wzmianki; 4) w razie opatrzenia dokumentu elektroniczną datą pewną (znakowaniem czasem) w sposób określony odrębnymi przepisami; 5) w razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie – od daty śmierci tej osoby⁴⁸.

W konstrukcji i w brzmieniu przepis nawiązywał do aktualnego art. 81 k.c. Wprawdzie w katalogu zdarzeń skutkujących datą pewną wymieniono po raz pierwszy tzw. elektroniczną datą pewną, ale – podobnie jak na gruncie obecnie obowiązującego unormowania – data pewna w zależności od tego, z jakim zdarzeniem byłaby związana, mogłaby pozwalać na stwierdzenie albo tego, że czynność prawna została dokonana w określonej dacie, albo tego, że czynność taka istniała już w dacie, w której określone zdarzenie nastąpiło. Na tym jednak wyczerpywały się podobieństwa do art. 81 k.c. Przede wszystkim intencją projektodawców miało być jednoznaczne wyróżnienie kategorii czynności prawnej z datą pewną, obejmującej zarówno dokonanie czynności prawnej w formie pisemnej z poświadczoną datą, jak i pozostałe przypadki określone w pkt. 2-5. Jak wskazano w uzasadnieniu, w odróżnieniu od poświadczenia daty (będącego elementem formy oświadczenia woli) data pewna miała stanowić dodatkowy element czynności prawnej. Jednocześnie jednak element ten nie miał być związany z formą oświadczenia woli⁴⁹.

Na dodatkową uwagę zasługuje to, że projektowana regulacja rezygnowała z budzącego wiele niejasności postanowienia aktualnego art. 81 § 1 k.c. *in fine*, zgodnie z którym data pewna jest skuteczna także względem osób nieuczestniczących w dokonaniu czynności prawnej. Biorąc pod uwagę istniejące wątpliwości⁵⁰, w zaproponowanym ujęciu założono, iż data pewna może stanowić przesłankę ważności lub określonej skutecz-

⁴⁸ Art. 9 tej wersji projektu.

⁴⁹ Należy dodać, że w czasie posiedzeń Zespołu Problemowego ds. Czynności Prawnych brano pod uwagę uregulowanie w ten sposób ujętej daty pewnej nie w ramach przepisów dotyczących formy oświadczenia woli, ale w ramach ogólnych przepisów dotyczących czynności prawnych. Pomysł ten zyskał akceptację Zespołu w czasie posiedzenia w dniu 7 marca 2008 r.

⁵⁰ Były one sygnalizowane w pierwszej części tego opracowania.

ności czynności prawnej, przy czym określenie rodzaju i charakteru tych skutków prawnych pozostawiono przepisom szczególnym ustanawiającym wymóg daty pewnej dla określonych czynności prawnych. W ten sposób regulację procesowych następstw daty pewnej pozostawiono również przepisom procedury cywilnej.

Projekt przedstawiony Komisji Kodyfikacyjnej przewidywał taki sposób zdefiniowania formy pisemnej z poświadczoną datą, który by można było bez zastrzeżeń odnieść do ogólnie przyjętego rozumienia formy czynności prawnych, jako sposobu przejawu woli na zewnątrz. Projektodawcy starali się tak skonstruować tę formę, aby jednoznacznie przesądzić, że do jej zachowania konieczna jest – tak jak w wypadku innych form szczególnych – jedność czasu przejawu woli oraz wszystkich elementów należących do sfery jego utrwalenia, w tym wypadku czynności urzędowego poświadczenia daty złożenia oświadczenia.

Z drugiej strony, koncepcja przyjęta przez Zespół zakładała jednolite pojęcie daty pewnej, rozumianej jako swoista cecha czynności prawnej, pozwalająca na ustalenie, że w danym czasie czynność została już dokonana. Pod względem kwalifikacji prawnej datę pewną należałoby traktować jako dodatkowy element czynności prawnej, od zaistnienia którego uzależnione zostałyby ziszczenie się określonych skutków. Te zaś mogłyby mieć różny charakter w zależności od celu zastrzeżenia daty pewnej.

Taki sposób regulacji daty pewnej wynikał między innymi z uwzględnienia sytuacji, w których celem daty pewnej nie jest ustalenie konkretnej chwili dokonania czynności prawnej, a stwierdzenie, że z chwilą zaistnienia określonego zdarzenia czynność ta już istniała. Wobec tego uznano, iż to od ustawodawcy (względnie od woli stron) powinno zależeć, czy w konkretnym przypadku ustanowić wymóg zachowania formy szczególnej w postaci formy pisemnej z poświadczoną datą, czy też wystarczające byłoby określenie, że dla wywołania określonych skutków czynność prawna powinna mieć datę pewną⁵¹.

⁵¹ Z pewnością wymagałoby to od ustawodawcy z jednej strony – bardzo konsekwentnego posługiwania się terminami formy z poświadczoną datą i daty pewnej, z drugiej zaś – przejrzystości i uporządkowania pod tym kątem przepisów, które obecnie ustanawiając wymóg zachowania daty pewnej, posługują się w tym celu bardzo niejednorodną terminologią.

Projekt przyjęty przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego

Projekt przedstawiony przez Zespół w czasie posiedzenia całej Komisji Kodyfikacyjnej nie spotkał się z jej pełną aprobatą.

W odniesieniu do definicji formy pisemnej z poświadczoną datą pojawił się zarzut, iż dążenie do zachowania czystości konstrukcji nie powinno być stawiane ponad cele, jakie data pewna ma realizować w obrocie, ani tym bardziej nie powinno prowadzić do utrudnienia tegoż obrotu.

Ostatecznie, wskutek przyjętych poprawek, regulacja formy pisemnej z poświadczoną datą została objęta przepisami art. 109-110⁵².

W art. 109 postanowiono, że „jeżeli ustawa lub porozumienie stron uzależniają ważność czynności prawnej od daty pewnej, czynność taka dochodzi do skutku z chwilą poświadczenia daty przez notariusza”. Z kolei w art. 110 § 1 uregulowano, iż „czynność prawna jest skuteczna względem osób nieuczestniczących w jej dokonaniu w następujących przypadkach ustalenia daty pewnej: 1) w razie poświadczenia daty przez notariusza – od chwili poświadczenia; 2) w razie umieszczenia na obejmującym czynność prawną dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy albo organ jednostki samorządu terytorialnego – od daty tej wzmianki; 3) w razie stwierdzenia dokonania czynności prawnej w jakimkolwiek dokumencie publicznym – od daty tego dokumentu; 4) w razie opatrzenia dokumentu elektronicznego datą pewną w sposób określony odrębnymi przepisami”. W § 2 art. 110 postanowiono, że „w razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie, datę złożenia przez tę osobę uważa się za pewną – od daty śmierci tej osoby”.

Jak zaznaczono na wstępie tego opracowania, zdefiniowanie formy pisemnej z poświadczoną datą stanowi konsekwencję zakwalifikowania jej do podstawowych form szczególnych wymienionych w § 2 art. 104 projektu. Zgodnie z założoną przez projektodawców regułą zastępowalności form o niższym stopniu sformalizowania przez formy o wyższym stopniu sformalizowania⁵³, forma pisemna z poświadczoną datą została umiejscowiona po formie dokumentowej (art. 106), pisemnej (art. 107)

⁵² Przyjęte w tym zakresie poprawki zostały następnie włączone do wspólnego projektu księgi pierwszej kodeksu cywilnego zatwierdzonego przez KKPC jesienią 2008 r. (zob. przypis 1).

⁵³ Zob. *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego...*, s. 118.

i elektronicznej (art. 108), a przed formą pisemną z poświadczonym podpisem (art. 111) oraz aktem notarialnym (art. 112).

Zaproponowana regulacja przewiduje dwa różne sposoby zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą w zależności od rygoru, dla którego jest ona zastrzeżona. Można zatem stwierdzić, że nawiązuje ona do wcześniej przedstawionego stanowiska kompromisowego. I tak, art. 109 obejmuje definicję tej formy dla przypadków, w których chodzi o formę *ad sollemnitate*m, a art. 110 – dla przypadków jej zastrzeżenia *ad eventum*.

Trzeba jednak z miejsca zauważyć, że taki wniosek może być wycofany dopiero przy uwzględnieniu treści uzasadnienia komentowanej regulacji. Ani bowiem w art. 109 ani w art. 110 projektodawcy nie odwołali się wprost do pojęcia formy pisemnej z poświadczoną datą. Ma to wprawdzie miejsce w uzasadnieniu, w którym wskazano na celowość wyraźnego uregulowania formy pisemnej z poświadczoną datą, ale już w samych przepisach użyte jest sformułowanie „data pewna”. Zważywszy na to, że art. 104 § 2 wymienia formę pisemną z poświadczoną datą, w kontekście art. 109-110 można by twierdzić, że w projekcie pojęcie to jest uznane za równoznaczne z datą pewną⁵⁴.

W odniesieniu do formy z poświadczoną datą zastrzeżonej pod rygorem nieważności projektodawcy wskazali, że z uwagi na doniosłość tej sankcji wymaga się, aby datę pewną stwierdzał notariusz. Jednakże, aby nie utrudniać obrotu, zdecydowano, że poświadczenie przez notariusza nie musi być dokonane w chwili sporządzenia dokumentu zawierającego oświadczenie woli, ale może zostać udzielone w terminie późniejszym. W takim wypadku – jak określono w uzasadnieniu projektu – „uważa się, że czynność prawna została dokonana w chwili poświadczenia daty przez notariusza”⁵⁵.

Takie ujęcie formy pisemnej z poświadczoną datą zastrzeżonej pod rygorem nieważności znacząco odbiega od wersji projektu zaproponowanej przez Zespół Problemowy. Odpowiada to stanowisku liberalnemu, które dopuszcza, aby do zachowania formy doszło wskutek zdarzeń

⁵⁴ Nawiązując do wcześniejszych rozważań dotyczących pojęcia daty pewnej, należałoby stwierdzić, że w świetle przedstawionego projektu data pewna pod względem kwalifikacji prawnej oznaczałaby synonim szczególnej formy oświadczenia woli, jaką jest forma pisemna z poświadczoną datą.

⁵⁵ Księga pierwsza Kodeksu cywilnego..., s. 124.

następujących już po sporządzeniu dokumentu obejmującego oświadczenia woli. Argument, że takie rozwiązanie służy ułatwieniu obrotu, nie wydaje się jednak w pełni przekonujący.

Po pierwsze, biorąc pod uwagę aktualnie obowiązujące przepisy prawa, forma pisemna z poświadczoną datą jest przewidziana tylko w jednym przypadku, dla ustanowienia zastawu na prawie. Z uwagi na to dość marginalne wykorzystanie tej postaci formy szczególnej jako formy *ad solemnitatem*, jest mało prawdopodobne, aby możliwość następczego stwierdzenia daty przez notariusza mogła w istotny sposób ułatwić dokonywanie czynności prawnych. Także i w tym przypadku co najmniej jedna ze stron musiałaby bowiem udać się do notariusza w celu okazania mu dokumentu, a sama czynność zyskałaby skuteczność dopiero z chwilą poświadczenia. W dobie, w której dostępność notariuszy stale wzrasta, wizyta w kancelarii notarialnej w celu dokonania prostej czynności nie może być traktowana jako utrudnienie obrotu. Należy też podkreślić, że czynność, jaką jest ustanowienie zastawu na prawie, nie kwalifikuje się do grupy czynności, które można by zaliczyć do dokonywanych powszechnie w ramach codziennego obrotu. Właśnie z uwagi na szczególny charakter i doniosłość takich czynności przewidywana jest dla ich dokonania forma szczególna. Nie można bowiem zapomnieć, że ustanowienie wymogu formy szczególnej ma na celu zrealizowanie określonych funkcji – w tym między innymi dać pewność co do tego, kiedy dana czynność została dokonana⁵⁶. Tymczasem pozostawienie możliwości potwierdzenia przez notariusza daty już po złożeniu oświadczeń woli takiej funkcji z pewnością nie realizuje. Wobec tego należy stwierdzić, że dla konstrukcji omawianej w tym miejscu formy, w sytuacji gdy jest ona zastrzeżona pod rygorem nieważności, w interesie stron leży bardziej zapewnienie pewności obrotu niż łatwości jego dokonywania.

Po drugie, art. 109 projektu poprzez określenie, że czynność prawna „dochodzi do skutku z chwilą poświadczenia daty przez notariusza”, prowokuje pytanie o to, jaką kwalifikację nadać czynności do czasu owego stwierdzenia daty. Z brzmienia przepisu można by wnioskować, że chodzi

⁵⁶ Warto dodać, że w odniesieniu do ustanowienia zastawu na prawie pewność co do chwili jego powstania jest istotna nie tylko dla stron czynności, ale również dla osób trzecich.

tu o sankcję bezskuteczności zawieszonej⁵⁷. Z kolei w samym uzasadnieniu jest wyjaśnione, że poświadczenie daty stanowi przesłankę ważności czynności prawnej⁵⁸. Nie przesądzając w tym miejscu tej kwestii, nie sposób wykluczyć, że takie wątpliwości się pojawią, czego nie można uznać za korzystne dla praktyki stosowania prawa.

Odrębne uwagi należy sformułować w odniesieniu do projektowanej regulacji art. 110.

Przede wszystkim na uwagę zasługuje zawarte w uzasadnieniu projektu stwierdzenie, że przepis ten „reguluje sytuację, gdy data pewna zastrzeżona została *ad eventum*, to znaczy dla nadania czynności prawnej skuteczności prawnej względem osób trzecich”. Takie wyjaśnienie mogłoby sugerować, że projektodawcy postanowili nadać formie *ad eventum* nowe znaczenie.

W literaturze panuje niekwestionowany pogląd, że rygor *ad eventum* nie ma jednolitej treści, lecz jest pojęciem zbiorczym, obejmującym wszelkiego rodzaju sankcje wyznaczone w przepisach prawa – inne niż rygor nieważności lub sankcja niedopuszczalności przeprowadzenia określonych dowodów⁵⁹. Ponadto, jak już wcześniej wyjaśniono, skuteczność urzędowego poświadczenia daty względem osób nieuczestniczących w dokonaniu czynności prawnej, o której mowa w art. 81 § 1 k.c., jest rozumiana jako następstwo daty pewnej o charakterze procesowym. Nawet gdyby przyjąć, że data pewna polega na rozciągnięciu materialnoprawnych skutków czynności prawnej na osoby trzecie, to z pewnością nie dzieje się tak w każdym przypadku. Można bowiem wskazać wiele sytuacji zastrzeżenia daty pewnej, które nie powodują tego rodzaju „rozszerzonej” skuteczności czynności prawnej⁶⁰. Jednoznaczność, z jaką sformułowany jest art. § 1 art. 110 projektu, nie jest zatem wskazana. Prowadzi to do ograniczenia znaczenia rygoru *ad eventum*

⁵⁷ Choć w odróżnieniu od sytuacji udzielenia zgody na dokonanie czynności (art. 65 k.c., art. 96 projektu) poświadczenie daty działałoby nie z mocą *ex tunc*, ale z mocą *ex nunc*.

⁵⁸ *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego...*, s. 124.

⁵⁹ Z. Radwański, [w:] *System prawa...*, s. 140.

⁶⁰ Zob. np. art. 8 ust. 2 a pkt. 1b ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców, art. 156 ust. 7 pkt. 4 ustawy o obrocie instrumentami finansowymi, art. 39 ust. 2 ustawy o postępowaniu kompensacyjnym w podmiotach o szczególnym znaczeniu dla polskiego przemysłu stoczniowego.

i wyeliminowania z jego zakresu skutków niepolegających na rozszerzeniu skuteczności czynności prawnej na osoby trzecie.

Drobne zastrzeżenie budzi również redakcja pkt. 4 § 1 art. 110, w którym mowa jest o dokumencie elektronicznym. Nie wydaje się to trafne w kontekście szeroko określonej definicji dokumentu przyjętej w art. 105 projektu, obejmującej zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne sposoby utrwalania oświadczenia woli⁶¹.

Na pełną aprobatę zasługuje natomiast przeniesienie do odrębnego paragrafu zdarzenia polegającego na śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie. Pozwala to na wyraźne zaznaczenie, że skutek daty pewnej odnosi się w tym przypadku nie do całej czynności prawnej, ale jedynie do oświadczenia złożonego przez osobę zmarłą⁶².

IV. Podsumowanie

Mimo iż nie zostało to wprost określone w uzasadnieniu przepisów o formie oświadczenia woli, należy ocenić, że regulacja formy pisemnej z poświadczoną datą w projektowanym kodeksie cywilnym została podporządkowana założeniu, że podstawową funkcją, jaka powinna być realizowana przez datę pewną, jest stwierdzenie, iż w określonym czasie istniał już dokument obejmujący dokonaną wcześniej czynność prawną.

O ile takie założenie można by uznać za trafne, to sposób określenia formy pisemnej z poświadczaną datą w przepisach art. 109-110 budzi już szereg zastrzeżeń.

Przyznaję, że jako członek Zespołu Problemowego ds. Czynności Prawnych oraz współautorka projektu o formie, przedłożonego do oceny całej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, jestem zwolenniczką rygorystycznego definiowania formy z poświadczoną datą, tj. poprzez przyjęcie, że jej zachowanie powinno nastąpić wskutek oświadczenia przez notariusza chwili złożenia na piśmie oświadczeń woli stron danej czynności prawnej. Zgadzam się, że silnym umotywowaniem tego sta-

⁶¹ Zgodnie z art. 105 „dokumentem jest informacja obejmująca treść oświadczenia woli lub innego oświadczenia, utrwalona w sposób umożliwiający jej zachowanie i odtworzenie”; zob. też uzasadnienie, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego...*, s. 120.

⁶² Dla poprawności językowej warto by jednak dodać w analizowanym § 2 art. 110 po słowach „datę złożenia” słowa „oświadczenia woli”.

nowiska jest względem na zachowanie spójności w rozumieniu formy oświadczenia woli jako sposobu przejawu woli na zewnątrz, co z kolei wiąże się z tym, że wszystkie przesłanki zachowania formy szczególnej powinny być spełnione w chwili składania oświadczenia woli. Wbrew podniesionym w tym zakresie zarzutom nie deprecjonowałabym jednak tego argumentu. Gdzie bowiem, jeśli nie w ramach prac nad nowym kodeksem cywilnym, należy zadbać o przejrzystość konstrukcji prawnych?

Inną natomiast kwestią pozostaje, czy i ewentualnie dla jakich czynności prawnych ustawodawca powinien ustanawiać wymóg zachowania formy pisemnej z poświadczoną datą. Uważam bowiem za prawdziwe twierdzenie, że w przeważającej większości przypadków funkcje daty pewnej będą realizowane nawet wtedy, gdy powstanie ona już po dokonaniu czynności prawnej. Dlatego popieram uznanie daty pewnej nie za element formy oświadczenia woli (ani tym bardziej synonim formy szczególnej), ale za niezależny od formy element stanu faktycznego czynności prawnej, od zaistnienia którego można byłoby uzależnić wywołanie pewnych skutków prawnych dokonanej czynności.

Reasumując, w moim przekonaniu projektowane ujęcie formy pisemnej z poświadczoną datą tylko częściowo rozwiązuje problemy, jakie powstają na tle dzisiejszego art. 81 k.c. Przede wszystkim projekt rozstrzyga w sposób jednoznaczny, że do zachowania tej formy może dojść również wskutek okoliczności niekoniecznie mających miejsce w chwili składania oświadczenia woli. Zaletą takiego rozwiązania jest również wyeksponowanie głównej funkcji daty pewnej, jaką jest stwierdzenie, że czynność prawna była już dokonana w określonym czasie. Z drugiej jednak strony pojawiają się nowe pytania. Między innymi o to, czy określanie przesłanek zachowania danej formy szczególnej powinno być uzależnione od rygору jej zastrzeżenia, czy trafne jest dopuszczenie, aby przy formie *ad solemnitatem* jej dochowanie zależało od zdarzeń, które mają miejsce po złożeniu oświadczeń woli, i wreszcie – czy prawidłowe jest nowe określenie istoty rygору *ad eventum*. Wszystko zatem wskazuje na to, że dyskusja nad formą z poświadczoną datą pozostaje otwarta.